

Velké a malé příběhy, rok 1989

Poznámka: Rozhovor se vztahuje pouze k 70. a 80. letům 20. století.

Identifikace pamětníka

Jméno: Jana M.

Datum narození: 1968

Jak bys klasifikovala svůj třídní původ?

To nebylo moc růžové, protože jsem byla z rodiny pracující inteligence, protože oba dva rodiče byli vysokoškoláci, táta hrál na housle v orchestru, máma učila na klavír na hudebce, takže jsme neměli dělnický původ, který tehdy byl zvýhodňován a hodně se nosil, nicméně člověku jako dítěti to nevadilo, protože to bylo normální a nebral si to.

Jaký byl vztah k režimu v tvé rodině?

Vztah k režimu v mé rodině byl velice záporný, ale tak skrytý. Nikdo nechtěl vstoupit za žádnou cenu vstoupit do komunistické strany a vlastně nikdo nevstoupil do komunistické strany, ani teda dědeček s babičkou, kteří byli Pražáci, ani rodiče, ale ne že by nějak veřejně chtěli protestovat, tak to se báli všichni, a když někdo jako dítě, když jsme měli takové všetečné otázky, tak nám bylo řečeno, „To vám radši neřeknem, protože to byste pak řekli ve škole a měli byste z toho potíže“ (když se člověk ptal, jak to bylo v roce 68 a tak podobně).

Měla tvá rodina jednotný názor na režim? Souhlasila jsi ve všem ohledně režimu s rodinou, či měla jsi své vlastní úsudky?

Mně přišlo, že principiálně, ať už se jedná o komunismus, tak být někde v nějaké straně nebo v církvi nebo kdekoli jenom proto, aby z toho člověk měl prospěch, že je vlastně ziskuchtivost, a to tím pádem ten režim nebo tu církev shazuje. Takže vlastně jsem souhlasila s takovým postojem rodiny, že teda nechtěli s tím nic mít, když s tím nesouhlasili, a přeneslo se to i na to ostatní, že třeba moji strejdové byli věřící, a když jsme byli u nich na svatbě nebo v kostele, tak tam bylo horečnaté kázání, že musíte věřit, jinak se dostanete do pekla, a to mě vlastně i šoupl na tu druhou stranu, protože jsem nechtěla být teda ani v té církvi, abych ani nebyla prospěchář na tu druhou stranu.

Měnil se váš postoj vůči režimu s dobou?

Já bych řekla, že ani spíš ne. Měli jsme na gymnáziu jednoho takového kamaráda, který, když teda přišla paní učitelka do třídy a zeptala se, kdo chce být ve Svazu mládeže, a nikdo se nepřihlásil, tak řekla: „Tak jinak: Kdo tam nechce být?“, tak on jediný měl tu odvahu se přihlásit, že tam teda vyloženě být nechce. No, a tak to bylo trochu obdivuhodné, ale jinak ten člověk šel s tím davem. S tím režimem moc nikdo nesouhlasil, teda z těch lidí, s kterými jsem já přišla do styku, ale nikdo se neodvážil proti tomu nějak moc křičet, bojovat nebo výborovat.

Jak moc režim ovlivňoval tebe a tvoji rodinu? Měli jste nějaké postihy či výhody?

Člověk to tak nebral, protože nebyly to vlastně žádné postihy, které by člověku udělaly mínus. Já vím, že dědeček na konci své kariéry, on pracoval na poště, tak byl smutný z toho, že když nevstoupí do strany, tak se nemůže stát ředitelem pošty, to znamená, že nemohl mít to plus. Zrovna tak u mámy v práci. Nedostávala odměny, takže vlastně nebylo to plus, ale jinak člověk jako že by měl vyloženě to mínus, jako že by byl postihovaný nebo zavíraný a tak, tak to nebyl. Trošku mě vyděsilo, to už jsem byla ve druhém nebo třetím ročníku na střední škole, když jsme chodili na angličtinu a byl tam jeden

pan učitel. Jeho přednášky byly takové zajímavé, on mluvil o svobodných zednářích a byl také protikomunisticky zaměřený a mně se jednou stalo, že zavolal nějaký pán, tvrdil o sobě, že je nějaký Petr Rezek a že se mám dostavit na policii do Bartolomějské. Já jsem z toho byla tak v šoku, ale samozřejmě že jsem nikam nešla, protože jsem si myslela, že to si někdo dělá hloupý vtip, že Petr Rezek je nějaký zpěvák, dělal písničky na Spartakiádu, a mně to přišlo, že to byl všechno blbý vtip. Ale blbý vtip to nebyl, protože pak si mě zavolal pan ředitel gymnázia, jako že jsem se měla dostavit na Státní bezpečnost do Bartolomějské a že tam nejsem, tak jsem říkala, že jsem si myslela, že to není pravda, protože člověk předpokládal, že když s ním chce mluvit policie, že dostane oficiální předvolání, obálku s nějakými razítky třeba, a nic takového to nebylo. Nicméně jsem tam teda šla a dělala, jako že o pana učitele mám strach a že nevím, co si o něm mám myslet, protože jsem říkala, že vůbec nevím, co po mně chtějí. A bylo to takové hodně nepříjemné, protože si tam všechno hodně hlídali a člověk se nemohl pomalu ani rozhlédnout, no, nebylo to moc hezké. Takže to byla jediná taková nepříjemná skutečnost, vyloženě taková minusová. Tehdy mě to opravdu nepotěšilo, a protože mi bylo naopak řečeno, že o tom nemám nikomu říkat, tak jsem to snad říkala i v tramvaji na potkání. Jsem si říkala: „Pomoc, lidi, já už tam nechci, ať to všichni vědí, ať už mě tam nechtějí.“

Znali jste osobně někoho ve vládě?

Osobně ne.

Byla jsi nějak angažovaná proti vládě?

Ne. Naštěstí.

Jak vypadal vývoj režimu? Uvolňoval se, či byl naopak přísnější?

Bylo to takové zvláštní. Když byl v Rusku Gorbačov, tak člověk si říkal, že to bude takové uvolněnější, ale nějak to tak nebylo volnějí. Potom byla ta demonstrace na počest smrti Jana Palacha (*Jana Opletala, pozn. red.*), kde vlastně došlo ke konfliktu, což pro mě bylo strašně zmatené, protože osobně jsem tam nebyla. Někteří z mých kamarádů tam byli, ale spíš to pozorovali z dálky, takže nikdo moc nevěděl, co se na té Národní třídě seběhlo. Komunistické hledisko říkalo, že tam slyšeli „máme hole v ruce“, a proto je chtěli zpacifikovat. Samozřejmě lidi říkali „máme holé ruce“, a proto nebyl důvod je zpacifikovat. Bylo to takové zvláštní. Teď se mi zdá podezřelé, že to vlastně u toho skončilo, že jejich odpor nebyl takový velký, že možná si uvědomovali, že ten režim, tak jak byl, už je neudržitelný, tak to prostě pak už pustili. Mně to jinak teda přišlo pořád stejný, až na tom gymnáziu s tím StB jsem začala mít strach, člověk se teda tak nějak jakoby přesvědčil, že to asi bude pravda, protože ten pan učitel na angličtinu, ten nám vlastně nosil i knížky o socialistických koncentračních táborech v Rusku, takže v každém případě jsem nechtěla, aby na to přišla řeč, takže jsem nechtěla žádný předmět svědčící proti panu učiteli, ale získalo to trochu na reálnosti. Když rodiče tě vlastně chrání, abys nepřišel do žádného konfliktu nebo tak, tak to člověk tak nebere. Akorát že ví, že nikdo z příbuzenstva nemůže jezdit ven, že jsou s tím problémy, to vlastně na našeho tátu moc neplatilo, protože ten v rámci FOK se s orchestrem vždycky někam podíval, ať už to bylo třeba do Japonska, což bylo podmíněno tím, že dělali spoustu koncertů v Sovětském svazu. Ostatní nemohli, ale to bylo normální, protože jsme neznali žádné ty prominenty, kteří tehdy mohli. Takže to přišlo člověku takové normální, když se do toho narodil.

Co sis myslela o studentských protestních sebevraždách v této době?

Přišlo mi těch lidí líto, že vlastně vůbec nemají zaručeno, že s tím něco udělají.

Jak vypadal vývoj protivládních aktivit? Vypadalo to, že zvítězí nad komunisty?

No, člověk si říkal, že ho to vlastně překvapilo, když to potom už šlo vlastně tou cestou pokojnou, že už nebyly další ozbrojené střety, že prostě se to vyřešilo na té úrovni mírové.

Jak jste vnímali mezinárodní změny roku 1989?

Kolem té doby, když byl Gorbačov, tak na toho Gorbačova se všichni nějak koukali s nadějí, že to bude zase něco, jako když kdysi chtěl udělat Masaryk, ten socialismus s lidskou tváří, že to bude takové rozumnější, potom vlastně byl ten střet, takže naopak se všichni báli, že to bude, jako když ke konci války fašisti, jak už se ukazovalo, že prohrávají, tak že budou velké ztráty a že lidé budou hodně strádat, ale pak šlo sestavit novou vládu v čele s prezidentem panem Václavem Havlem.

Jak změny roku 1989 poznamenaly lidské chování (spotřeba, disent, občanská angažovanost) a kulturu (televizi, hudbu, knihy)?

Co se týče spotřeby, tak to si vůbec nepamatuji. To jsem asi nijak nevnímala. Kultura: to začal člověk vnímat některé ty komické věci, co se týče té socialistické, komunistické kultury až ex post, že to bylo vlastně takové legrační, těch Třicet případů majora Zemana a podobné černobílé věci. Tehdy bylo divadlo Semafor, to bylo dobré pořad. A jinak člověk chodil na písničky takových skupin jako Olympic, to pak i přetrvávalo dál. Co se týče televize, na televizi člověk neměl moc čas a vlastně mě ani moc nezajímala, takže nevím. Vlastně tam byly takové charakteristické zprávy, že než se dostali k tomu, jak se člověk jmenuje, tak to bylo vždycky „předseda Nejvyššího sovětu“, „velitel ozbrojených sil“, byly to vždycky takový strašný tituly, což bylo svým způsobem strašně legrační. Hudba: no, ten Olympic je pořad a jinak člověk měl rád vážnou hudbu. Knihy: tam jsem měla vlastně štěstí trošku, jednak že moji strýčkové byli věřící, takže byla spousta takových knih, které jsme měli v knihovně, různé pohádky s náboženským zaměřením, biblické dějpravy, bible taky, takže člověk mohl získat taky. Socialistické knihy měl ve škole. Samozřejmě knihy jako Čapek, Babička, ty byly vlastně nadčasové v socialismu i kdy jindy. Ale změna na tu druhou stranu se mi moc nezdála, možná protože jsem měla toho učitele na angličtinu, který nám je půjčoval.

Zvláštní je na koležích na medicíně, že jsme měli takovou spolužačku, která sice nebyla moc inteligentní, ale snažila se to vynahradit tím, že se vždycky strašně učila občanskou nauku a byla kamarádkou vedoucího Svazu mládeže nebo čehosi takového. Občanská angažovanost: to bylo zvláštní, to si člověk teprve začal uvědomovat, že je možné něco takového vůbec dělat. Lidi nosili letáky, v uvozovkách stávkovali jsme na fakultě, a když nám někdo řekl, že máme něco udělat, tak jsme poslechli. Já jsem nikdy nebyla organizační talent, ani jsem neměla organizační ambice, takže spíše tak „Dones, přines, udělej“, to člověk udělal, ale aby něco vymýšlel, to ne. Teprve člověku začalo docházet, že i ty lidi se toho mohou účastnit, že to není jen, že někde mají takovou kostičku nějakí komunističtí hierarchisté, že, když je zapotřebí, tak to dělají i lidi.

Jak vypadal tvůj osobní život ke konci 80. let?

Velice fádne. Chodila jsem s Tomášem, učila jsem se, to jsem byla ve třetáku medicíny, když byl 89. rok, ještě k tomu jsem měla o patnáct let mladšího bratříčka, a protože máma pracovala večer, tak jsem ho musela večer i hlídat. Takže to bylo zhruba v kostce snad všechno.

Jak velkou roli hrála politika v tvém životě?

Skoro žádnou. Člověk byl rád a byl zvědavý, co přinese doba budoucí. Člověk to bral, jako že to tak je a vždycky bývalo a, jak všude psali, tak mělo i být na věčné časy. Člověk tak podléhá sugesci, a teď to vypadalo, jako že to bude takové nějaké svěžejší a že to bude jiné. Bohužel člověk z toho měl takový pocit, jak všude byla z toho elace, že byla spousta takových neumírněných kroků, viz kuponová

privatizace a podobně, kterých spousta lidí, kteří myslí hlavně na vlastní prospěch, pro sebe zneužila, aby ten stát o něco připravili, což je bohužel takový rys přežívající ze socialismu, že vlastně všichni si nosili z práce to, s čím pracovali, jako třeba maso nebo cihly. Každý vlastně tvrdil, že ten, kdo neokrádá vlastní rodinu, okrádá stát, a to asi nějak přetrvalo a vlastně tunelářství se rozmohlo proto. Asi ty zákony jsme ještě nezdokonalili.

Kdo nebo co podle tebe symbolizovalo změnu?

Určitě Havel. Potom jako k nám hodně chodil Bartoška v tom osmdesátém devátém, takže vlastně herci. Havel s paní Olgou, starší, to byly určitě takové tažné osobnosti, ten Havel určitě.

Jak vnímáš rok 1989 v kontextu „velkých“ dějin?

No, byla to taková řetězová reakce. Vlastně došlo k uvolnění, povolení režimu ve více státech, potom k touze se nějak samostatně projevit, takže kromě toho, že my jsme se rozpadli, Sovětský svaz se také samozřejmě rozpadl. My jsme se rozpadli lépe, protože v Sovětském svazu pořád ještě převládal teror Ruska oproti Gruzii a podobně, ale asi ty státy si potřebovaly vydechnout, nejenom co se týče režimu, ale i co se týče vyjádření té svébytnosti. Asi už toho měly dost, být pořád vlastně v socialismu, protože to byl pořád vlastně jeden svazek, protože nejenom jsi byl socialistický, ale musel jsi odpovídat Sovětskému svazu. Sovětský svaz na tom všem seděl a zastřešoval to. Nejdřív se musel rozpadnout komunismus, a jak my, tak Rusové jsme se o to nějak snažili. Hezky to do sebe zapadá.

Jak vypadal rok 1989 z tvého pohledu?

Babička už nebyla. Bydleli jsme v činžovním bytě 3+1. Doma to bylo pořád stejné, na škole to bylo tak, že po tom sedmnáctém listopadu se stávkovalo. Potom byly trošku problémy, že někteří i ti dobří profesori byli nějak přesunuti, protože... Ne, vlastně to bylo ještě před tou revolucí, že naopak ti komunističtí profesori byli a ty nekomunističtí profesori dělali, co by dělat neměli, protože byli někam odsunutí, naštěstí potom přišli zpátky, ale byli tam i komunističtí, kteří byli také dobří, jako na odborné úrovni, ale ty to měli nějak horší, takže jeden náš ten profesor, co jsme měli na patobiochemii, tak ten potom nějak přestal učit nebo šel někam jinam. Toho byla škoda. Jinak nevím.

Jaké jsi měla očekávání v roce 1989? Myslela jsi, že věci budou podobné jako v Polsku, nebo v Číně?

Já jsem se o politiku nikdy moc nezajímala, takže jsem ani nic neočekávala. Spíš to byla taková zvědavost, „Jé, hele, tady se něco děje, jak to bude dál?“ Mně byla politika celkem ukradená, zvlášť když člověk vyrůstal tak, že ho od politiky ochraňovali, izolovali, tak mi přišlo, co já s politikou, takže nějaký polský nebo čínský scénář člověk nějak neočekával. Spíš byl zvědavý, jak to dopadne. Já se stávám vždycky pozorovatelem, ať už to je, jak to chce.

Jak probíhala v tvých očích listopadová revoluce?

Neočekávaně. Prostě z demonstrace se stalo napadení, následovaly demonstrace a stávkování herců, studentů. Ve škole se neučilo, stávkovalo se, nosily se letáčky. To je tak nějak všechno.

Jaký byl tvůj hlavní zdroj informací?

Spíše kolegové a spolužáci. Částečně z rádia, částečně herci chodili přednášet o tom, čeho by chtěli dosáhnout a že toho má být dosaženo mírově, proto že mají lidi stávkovat, aby nic nefungovalo.

Kdy jsi měla pocit, že došlo ke zlomu?

Pro mě byl ten hlavní zlom na Národní třídě toho 17. listopadu, co se týče toho výročí Palacha. Protože to byl takový jediný násilný moment, ten nejneočekávanější a nejnásilnější moment. To vlastně nasměrovalo všechen vývoj potom. Tam to samozřejmě nedopadlo dobře, ale nasměrovalo to ten vývoj.

Kdo byl podle tebe nejdůvěryhodnější postavou té doby?

No, samozřejmě bývalí disidenti bývali nejdůvěryhodnější a vlastně pan Havel byl takovou zárukou morálnosti toho všeho. Všichni potom taková ti odborníci ekonomičtí a podobně, to už hledí na to svoje a ta lidská morálnost jim není až tak blízká. Havel byl takový nejmorálnější i ten nejlidštější. Byl to takový dobrý symbol, že byl prezidentem, protože to tak nějak dodalo na důvěryhodnosti tomu, co se tady vlastně stalo před světem.

Jak velkou roli hrála média (rozhlas, televize, Občanské fórum) v listopadové revoluci?

Na Československou televizi si nějak moc nepamatuji, neměla jsem na ni moc čas. Je pravda, že Občanské fórum všude možně mluvilo z balkónů a dávalo přednášky, ale co říkali do rádia, to netuším.

Myslíš, že působení protikomunistických sil v médiích bylo účinné?

Vzhledem k tomu, že se potom Občanské fórum dostalo k vládě, tak byla asi, jinak by se tam nedostali.

Vnímala jsi listopadovou revoluci jako dobrou změnu?

Jo, měla jsem ji jako takovou pozitivní změnu, že je určitý zaběhaný mechanismus, který není moc správný, spravedlivý, je teda rozbitý, podařilo se z něj uniknout a teď to prostě otevíralo možnosti, kde nikdo nevěděl, jak se to udělá, jestli se to podaří nebo nepodaří, udělat z toho státu nějaký spravedlivější, rozumnější...

Jak se na listopadovou revoluci díváš teď?

Samozřejmě, že jako na pozitivní změnu, ale lidský faktor ji trošku shazuje dolu, protože bohužel všude jsou lidé, kteří chtějí vlastní prospěch prosazovat na úkor těch ostatních. Nějakým zvláštním stylem se zdá, že ty lidi také mají největší motor se dostat do politiky a řídit zakázky za miliony dost neprůhledným způsobem. Asi člověk byl vychován tím komunismem, že nějak se snažil pro sebe získat, co mohl nejvíc, takže to přetrvávalo. To asi by chtělo nějakou jinou výchovu. Člověku to přijde, že ten americký způsob volení toho prezidenta a jednání s těmi lidmi je takový průhlednější nebo i férovější. Asi člověk byl příliš optimistický, když si myslel, že všichni budou najednou poctiví a budou myslet na společné dobro a ne na ten svůj vlastní prospěch. Proto na nás čas od času vykouknou nějaké ty aféry s úplatkami a podobně, stavějí se nesmyslně strašně drahé cyklistické stezky jenom kvůli tomu, že nějaká firma chce zakázku a tak.

Jsou dnešní poměry spíše podobné těm předlistopadovým, nebo se od nich spíše liší?

Jak pro koho. Když se někdo snaží prosazovat něco proti místním klikám, má garantováno, že bude znemožněný, ne-li nějak jinak odstraněný. Na druhou stranu lidi můžou spíš vyjíždět ven na různé studijní nebo pracovní pobyty, po Evropské unii určitě, pokud se tam dostanou, tak i do zámoří, tohle není omezované, takže lidi můžou získávat víc zkušeností, což je dobré, když si zvyknou na nějaké jiné životní styly, takže určitě to naší zemi také prospěje, když se budou vracet a svoje zkušenosti budou přenášet a nebudou tak izolovaní.

Srovnej svůj život před a po revoluci.

Bezprostředně před- a po- srovnat nedovedu. S větším odstupem mi přišlo, že lidé předtím neměli moc věcí a s tím byli tak nějak smířeni. (Možná že to přeháním – existovali lidé, kteří byli pyšní na svoje autíčko a chlubil se s ním.) Teď se mi zdá, že lidi mají víc sklon k tomu plýtvání. Člověk si řekne, že v nějakých amerických domácnostech mají televizi vlastně i na záchodech. To přijde člověku jako opravdové plýtvání, jako že by se opravdu mělo více šetřit, aby nebyl tak velký státní dluh.

Nakonec reflexe listopadových dnů: máš nějaké zajímavé příběhy, poznatky, artefakty, symboly, či i předměty či místa z listopadových dnů?

Já nevím. No, vlastně byla taková zvláštní atmosféra, všichni byli nadšení s tím, že se děje něco nového, čemu můžou tak napomoc. Všichni byli ohromně ochotní dělat cokoli, co po nich kdo chtěl. Příběhy? Nevím.

Osobní analýza

Rozhovor byl zajímavý a i zábavný. Zajímavý se mi zdál například zmíněný proces s učitelem a porovnání minulosti s dneškem. Většina věcí v rozhovoru se mi zdá pravděpodobná. Asi jedinou částí rozhovoru, s kterou bych se hádal, je idealizování Spojených států. Osobně se mi nezdá, že by situace v USA byla o tolik lepší, spíše se mi zdá, že není tak veřejná, částečně kvůli tomu, že většina americké populace je přece jen dostatečně naivní na to, aby absolutně důvěřovala své vládě a své církvi. Jinak obecně rozhovor byl plný zajímavých pozic a souhlasil s mými předpoklady o této době. Možná jediným překvapením bylo, že sebevražda Jana Palacha se zdála být stěžejním bodem změny. Před rozhovorem se mi zdála sebevražda významným, ale ne hlavním bodem.